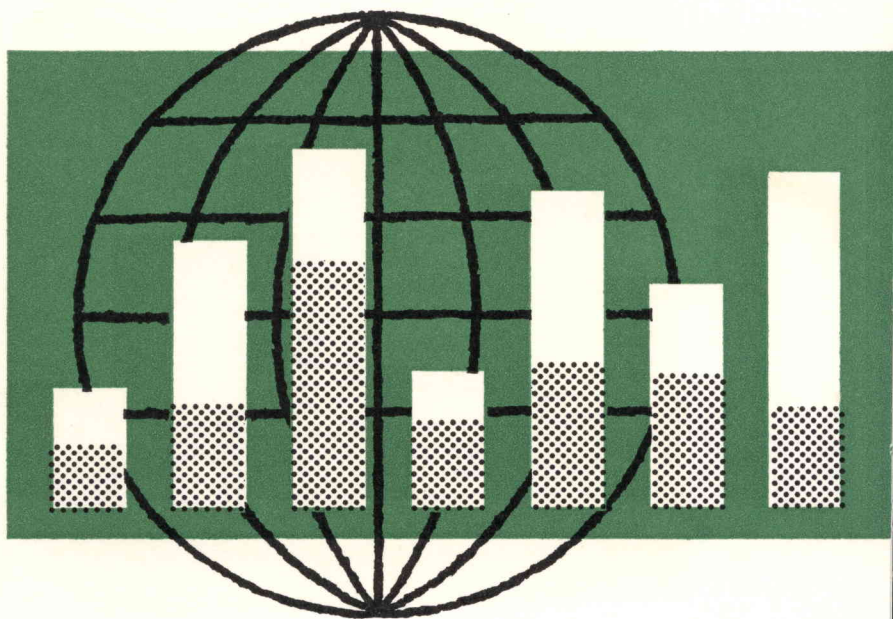

Det ekonomiska läget

Mars 1965 Nr **1**

Utarbetad inom Industriens Utredningsinstitut

Distribuerad av Svenska Arbetsgivareföreningens sektion för företagsnämnder

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<i>Den internationella konjunkturen</i>	3
Allmän översikt	3
Storbritannien	5
Frankrike	7
Italien	8
Västtyskland	8
Norden	9
USA	11
Den internationella konjunkturen 1965	12
<i>Det ekonomiska läget i Sverige</i>	14
Allmän efterfrågeutveckling	14
Exportefterfrågan	15
Investeringsverksamheten	16
Konsumtionen	18
Industriproduktionen	18
Den samhällsekonomiska balansen	22
Utvecklingen 1965	25

»Det ekonomiska läget», som distribueras av SAF:s sektion för företagsnämnder, utkommer tre gånger per år, varav två gånger under våren och en gång under hösten. Dessutom publicerar SAF genom sektionen för samhällsekonomi ett bildmässigt informationsmaterial i form av stillfilmer (bildband med inspelad kommentar) över konjunkturläget, »Ekonomisk vårjournal» resp. »Ekonomisk höstjournal». Stillfilmerna uthyras och försäljas genom PA-distribution, Warfvinges väg 26, Stockholm K, tel. 54 13 10. Till dessa stillfilmsjournaler finnes ett särskilt texthäfte, som delvis anknyter till »Det ekonomiska läget».

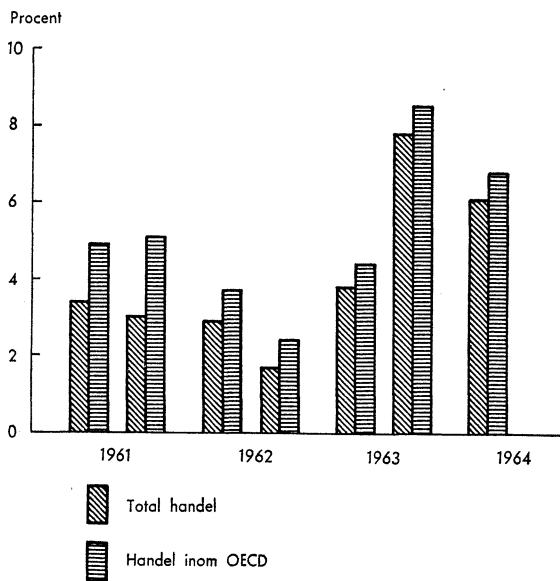
Översikten har utarbetats inom Industriens Utredningsinstitut varvid det förberedande arbetet utförts av fil. kand. Kjell Svensson.

Den internationella konjunkturen

ALLMÄN ÖVERSIKT

Den gynnsamma konjunkturen bestod under 1964 och såväl Västeuropa som Nordamerika uppvisade hög produktion och växande utrikeshandel. För dessa områden beräknas produktionen ha stigit med ca 5,5 resp. 5 procent. För 1963 var uppgången ca 4 procent. Den goda konjunkturen i industriländerna, med stigande råvaruefterfrågan som följd, ledde till att 1964 även för råvaruländerna framstod som ett gott år med förbättrade bytesbalansförhållanden. Den goda internationella konjunkturen avspeglas i en stark ökning av världshandeln.

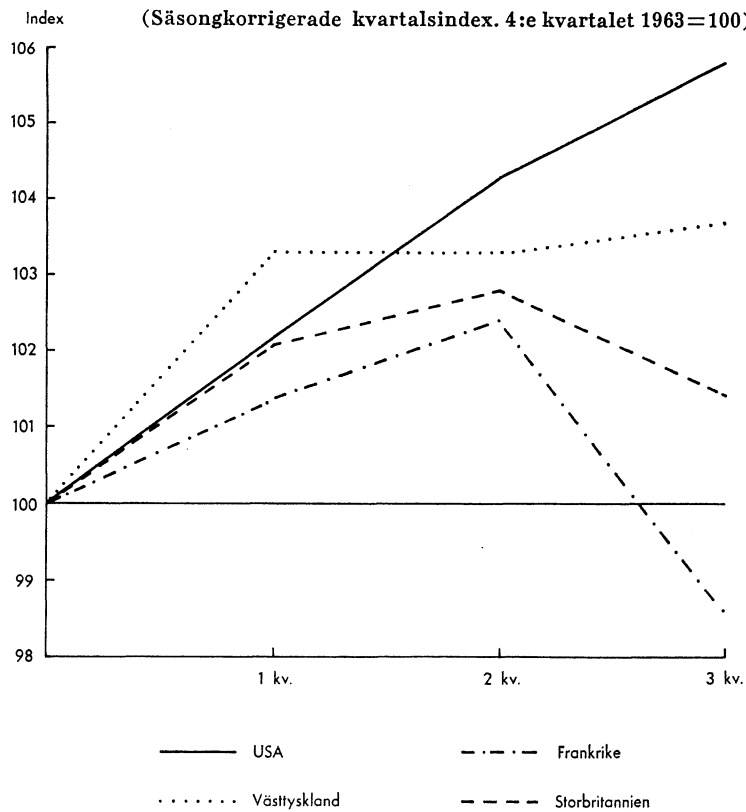
Figur 1. OECD-ländernas utrikeshandel 1961—64
(Procentuella säsongkorrigerade förändringar mot föregående halvår)

Källa: National Institute Economic Review

I Västeuropa var det främst investeringsverksamheten, som utgjorde den konjunkturstimulerande faktorn. Enligt preliminära beräkningar steg investeringarna i maskiner och anläggningar för Västeuropa som helhet med drygt 7 procent och förändringen i lagerinvesteringarna uppskattas till +2 miljarder dollar. År 1963 var motsvarande siffror knappt 4 procent resp. -0,6 miljarder. Även exporten var expansiv och beräknas ha ökat med ungefär 8 procent mot 7 procent 1963. Även i USA ökade investeringar och export

Figur 2. Industriproduktionens utveckling under 1964
(Säsongkorrigerade kvartalsindex. 4:e kvartalet 1963=100)

Källa: OECD

i snabbare takt förra året än 1963. Där framstod dock den privata konsumtionen som den betydelsefullaste drivkraften bakom expansionen.

Den västeuropeiska konjunkturen mattades dock tydligt under årets senare del, varför helårsjämförelsen kanske ger en något för optimistisk bild av utvecklingen. Den lägre ökningstakten under hösten var i några länder främst följden av ett allt knappare resursutrymme, speciellt på arbetsmarknaden. Detta var förhållandet i Västtyskland, Skandinavien och Benelux. För Frankrikes och Italiens del får aktivitetsminskningen ses mot bakgrund av där vidtagna stabiliseringspolitiska åtgärder. Även i flertalet andra länder vidtogs konjunkturdämpande åtgärder, vilka bidrog till den svagare produktionsökningen. Någon motsvarande dämpning framkom inte i USA. Där fortsatte industriproduktionen att stiga i hög takt även efter halvårsskiftet. (Se figur 2.)

**Konjunktur-
avmattning
i Västeuropa
under 1964**

STORBRITANNIEN

Den under 1963 inledda konjunkturuppgången i Storbritannien avstannade redan under den tidigare delen av förra året. Återigen visade sig den brittiska ekonomin vara behäftad med svagheter, som försvårar en expansiv utveckling under balans. Så snart en inhemsk efterfrågeökning kommer igång, tenderar importen att stiga så snabbt, att betalningsbalansen kommer i fara.

**Stort import-
överskott,
hot mot betal-
ningsbalansen**

Denna gång var importökningen väntad, och man förutsåg temporära betalningsbalanssvårigheter, som man ämnade avhjälpa med internationella krediter. När emellertid en förutsatt exportökning uteblev, och exporten i stället visade sig stagnera, tillgrip regeringen i oktober förhållandevis drastiska åtgärder för att få bukt med den ogynnsamma utvecklingen av betalningsbalans och valutareserv samt det bristande för-

troendet för pundet. Åtgärderna riktade sig huvudsakligen direkt mot utrikeshandeln; främst genom den införda 15-procentiga importavgiften på samtliga varor utom en del råvaror, men även genom vissa exportsubventioner. De senare är dock av mindre betydelse.

Visserligen minskade det brittiska importöverskottet under december och januari, men det är för tidigt att tolka detta enbart som ett resultat av de vidtagna åtgärderna. Frågan är om dessa i sin nuvarande utformning är tillräckliga för att på längre sikt bota de brittiska svårigheterna. Skall den brittiska ekonomin kunna expandera utan betalningsbalansproblem måste en betydande ökning av exporten ske, vilket kräver, att industrin görs internationellt mer konkurrenskraftig. Detta kan dock ta ganska lång tid.

Det har visserligen sagts, att importavgiften endast är av temporär natur, men det är uppenbart, att en för tidig avveckling kan leda till att den ekonomiska situationen ytterligare försämras. Den importreducerande effekten kommer ju att försvinna vid avgiftens upphävande, och då den åsyftade importnedgången kan antas föra med sig lagerminskning och fördröjd import torde dessutom ett stort importbehov ha ackumulerats. Ett bibehållande av importavgiften eller dess ersättande genom någon annan åtgärd — exempelvis en regelrätt devalvering — förefaller därför inte vara helt osannolikt.

Frånsett exportutvecklingen kan den försvagade brittiska produktionstillväxten främst föras tillbaka på den privata konsumtionen. Den reala konsumtionen ökade endast obetydligt, vilket torde berott på ovanligt kraftiga prisstegringar. Investeringarna utgjorde den enda expanderande efterfrågekategorin. De fasta investeringarna beräknas ha stigit med drygt 14 procent, och för-

**Förslår
vidtagna
åtgärder?**

ändringen i lagerinvesteringarna uppskattas till drygt 500 miljoner pund. Investerings efterfrågan täcktes dock till stor del med import och gav därför inte motsvarande stimulans åt näringslivet.

FRANKRIKE

Produktionsökningen i Frankrike uppgick 1963 till drygt 4 procent, och för 1964 räknar man med en något högre siffra. Tas hänsyn till de under 1964 gynnsamma produktionsbetingelserna är det uppenbart, att utvecklingen skulle ha varit ännu mer expansiv om den ekonomiska politiken inte verkat bromsande. Av produktionstrenden framgår, att den expansiva utvecklingen huvudsakligen hänförde sig till årets tidigare del, varför åtstrammingsåtgärderna tycks ha haft även mer direkt avläsbara effekter under årets senare del.

Den i stabiliseringspolitiken ingående priskontrollen lyckades bromsa den inflationistiska prisutvecklingen, och även lönestegringen tycks ha avtagit. Det senare gällde speciellt den offentliga sektorn, vilket förmodligen kommer att medföra ökade lönekrav och prisstegringstendenser inom detta område under innevarande år.

Inom den privata sektorn steg lönerna snabbare än de reglerade priserna, vilket torde ha hämmat investeringsverksamheten. Denna uppnådde förmodligen inte 1963 års nivå. Detta gällde dock inte bostadsbyggandet, som tillsammans med de offentliga investeringarna i första hand bar upp den franska expansionen under 1964.

Stabiliseringsprogrammet har inte kunnat stoppa importökningen, utan bytesbalansen försämrades ytterligare under förra året. Denna försämring uppvägdes dock av ett stort inflöde av långsiktigt — huvudsakligen amerikanskt — kapital. Valutareserven fortsatte att öka, och

Stabiliseringspolitiken bromsade pris- och löneexpansionen

någon direkt fara vad beträffar den externa balansen föreligger således inte.

ITALIEN

Faran för en italiensk betalningskris, som började göra sig gällande under slutet av 1963, minskade under förra året. Vidtagna åtstramningsåtgärder, vilka främst riktade sig mot den inhemska efterfrågan, förbättrade snabbt den externa balansen. Importen avtog, medan exporten fortsatte att öka, samtidigt som kapitaltransaktionerna vände till Italiens favör. Valutareserven började åter stiga och ökade med ca 400 miljoner dollar under perioden mars—oktober.

Åtstramningspolitiken gick främst ut över näringslivets investeringar, medan den privata konsumtionen fortlöpa att växa, stimulerad av en fortsatt löneexpansion. Inte heller konsumentprisstegringen lyckades man stoppa. Trots att både exporten och konsumtionen ökade starkt, medförde en avsevärd investeringsnedgång, att tillväxten i nationalprodukten gick ned från nära 5 procent 1963 till endast ca 3 procent 1964.

För att på längre sikt sluta det rådande gapet mellan löne- och produktivitetsutvecklingen och åstadkomma även inre balans ändrades under hösten tyngdpunkten i den restriktiva politiken från investerings- till konsumtionsefterfrågan.

VÄSTTYSKLAND

Fastän Västtyskland undgått de balansproblem, som andra stora västeuropeiska industriländer ställts inför, följde dess ekonomi ett med dessa länder likartat konjunkturmönster under fjolåret. Den tidigare starka expansionen fortsatte under det första kvartalet 1964 men mattades därefter av. Industriproduktionen förblev således i

stort sett oförändrad under sommarhalvåret. Under sista delen av året vände dock produktionskurvan uppåt och en så stor nationalproduktökning som drygt 6 procent framkom.

Orsaken till avsaktningen synes främst stå att finna i ett allt mer begränsat resursutrymme, både beträffande arbetskraft och industriell kapacitet. Denna begränsning tycks dock bli av mer tillfällig natur. Den i förhållande till löneutvecklingen gynnsamma produktivitetstegringen ledde nämligen till utomordentligt goda självfinansieringsmöjligheter — vinsterna beräknas ha stigit med ca 20 procent — som utgjort drivfjädern i en pågående investeringsboom. Näringslivets investeringar, som bedöms ha ökat med ca 10 procent, ersatte under året exporten som den viktigaste pådrivande efterfrågefaktorn.

En stigande inhemsk efterfrågan ledde till ökad import, medan exporten, hämmad av den italienska och franska stabiliseringspolitiken, visade en avtagande ökningstakt. Denna utveckling, som inte utgjorde någon fara för den tyska handelsbalansen, var i viss mån medvetet framkallad vad gäller importen. Extraordinära tullsänkningar genomfördes, bl.a. för att lindra det inhemska efterfrågetrycket, som under fjolåret gav upphov till vissa inflationstendenser.

NORDEN

Den goda världskonjunkturen stimulerade till en hög framstegstakt i såväl Danmark och Norge som Finland. I Danmark och Norge försvagades dock, liksom i övriga Västeuropa, tillväxten under senare delen av förra året.

Den främsta orsaken till uppbromsningen i Danmark torde ha varit ett i det närmaste fullt utnyttjande av produktionsresurserna, med arbetsmarknaden som den speciellt trånga sektorn.

**Gynnsam
produk-
tivitets-
utveckling,
stark investe-
ringsvilja**

**Stort bytes-
balans-
underskott**

Sannolikt verkade dock även den skärpta kreditpolitiken konjunkturdämpande. Åtstrammingspolitiken begränsade i viss mån handelsbalansens negativa utveckling, men underskottet i bytesbalansen beräknas ändå bli betydande. Lika ingripande åtstrammingsåtgärder som 1962—63 behöver detta dock icke medföra, eftersom valutareserven för närvarande är jämförelsevis stor.

**Förbättrad
bytesbalans**

Även i Norge var arbetsmarknaden ansträngd, speciellt vad gäller yrkesutbildad arbetskraft. Den norska avmattningen måste emellertid främst ses som en mer direkt avspegling av den västeuropeiska konjunkturons dämpning. Den tidigare kraftiga exportökningen tycks nämligen ha mattats under andra halvåret. Fjolårets totala exportökning blev ändå gynnsam i förhållande till importuppgången, som begränsades till följd av ovanligt små fartygsinvesteringar. Detta medförde, att Norge för första gången på flera år kunde uppvisa en förbättring av bytesbalansen. I Finland bibehölls den sedan hösten 1963 uppåtriktade konjunkturon med en årlig tillväxttakt på ca 5 procent. Produktionsstegringen bars främst upp av en kraftig ökning i exporten av trä- och pappersprodukter.

**Ansträngd
handelsbalans**

Exportefterfrågan på dessa produkter, vilken nästan helt bestämmer den finska ekonomins utveckling, väntas bli svagare under innevarande år. Dessutom har den finska industrins lönsamhet och konkurrenskraft försämrats på grund av stora lönestegringar under förra året. En konjunkturförsvagning synes därför trolig även för Finlands del. Detta intryck förstärks av, att några åtgärder för att stimulera den inhemska efterfrågan inte är att vänta med tanke på den redan tidigare ansträngda handelsbalansen. En hög inhemska efterfrågan parallellt med kraftiga prisstegringar ledde under fjolåret till en betydande

importuppgång. Importen ökade med över 850 miljoner mark, medan exporten endast steg med 400 miljoner. Detta medförde, att handelsbalansunderskottet blev större än någonsin tidigare; nämligen 650 miljoner mark.

USA

Den amerikanska ekonomin hade inte Västeuropas problem med arbetskraftsbrist samt stigande löner och priser utan kunde fullfölja sitt fjärde uppgångsår utan allvarligare balanssvårigheter. Produktionsökningen, uppskattad till ca 5 procent, bars upp av den privata konsumtionen och industrins fasta investeringar.

Hög expansionstakt

Under det att den privata konsumtionen tidigare vanligen har ökat mindre än den totala produktionen, uppvisade den förra året — stimulerad av den i februari genomförda skattesänkningen — en något högre takt. Industrins fasta investeringar ökade såväl i byggnader som maskiner (4 resp. 12 procent). Lagerinvesteringarna sjönk däremot med över 1 miljard dollar. Denna lagerreducering var troligen ofrivillig och torde snarare ha berott på att producenterna inte hann anpassa sig till den höga efterfrågetakten, än att kapacitetsmaximum uppnåtts. Visserligen steg produktionen snabbare än kapaciteten, men utnyttjandegraden låg i september på endast 86 procent, och någon större förändring av den siffran skedde troligtvis inte under resten av året.

Betydande lagerreducering

Även exporten, gynnad av det stabila kostnadsläget, ökade kraftigt. Detta hade emellertid mindre betydelse för produktionsökningen, då den amerikanska exporten endast utgör en obetydlig del av den totala efterfrågan. Den gynn samma exportutvecklingen tillsammans med en långsammare importuppgång bidrog dock till

uppkomsten av ett minskat betalningsbalansunderskott. Medan detta 1963 uppgick till 3,3 miljarder dollar, antas att det förra året stannade vid drygt 2 miljarder.

DEN INTERNATIONELLA KONJUNKTUREN 1965

Oförändrad expansions- takt i USA

Tillgängliga prognoser för den amerikanska ekonomin är överlag samstämmiga vad beträffar utvecklingen under den första delen av 1965. Högkonjunkturen förutspås fortsätta med ungefär samma styrka som förra året. För återstoden av året uttrycks vissa farhågor för en vikande efterfrågan. Med tanke på beslutade skattesänkningar och förebådade ekonomisk-politiska stimulansåtgärder synes dock dessa farhågor överdrivna. Den expansiva utvecklingen förefaller mycket väl kunna fortsätta i oförminskad takt hela året. Den privata konsumtionen och näringslivets fasta investeringar kan förutsättas verka pådrivande även i fortsättningen. Dessutom väntas en lageruppbyggnad, som i motsats till den tidigare lagerreduceringen kommer att verka aktivitetsstimulerande.

Tabell 1. Produktionsförändringar i de stora industriländerna

(Procentuella volymförändringar från närmast föregående år; för 1964 och 1965 uppskattningar resp. prognoser.)

	1963	1964	1965
Förenta staterna	3,8	4,8	4,5
Storbritannien	3,8	5,2	3,5
Västtyskland	3,2	6,5	5,0
Frankrike	4,3	5,0	4,0
Västeuropa	4,0	5,6	4,0

Källa: Preliminär nationalbudget för år 1965

Dämpad expansion i Västeuropa

Prognoserna för de västeuropeiska industriländerna pekar på en dämpning av expansions-

takten i jämförelse med helårsutvecklingen 1964. Högkonjunkturen väntas dock allmänt bestå.

Förutsägelsen om en fortsatt högkonjunktur föranses av att efterfrågesituationen i allmänhet bedöms som gynnsam, med både väl hävdad investeringsverksamhet och privat konsumtion. De begränsande elementen utgörs av den i flera länder allt större bristen på arbetskraft och den av pris- och löneutvecklingen förarledda allmänna restriktiva ekonomiska politiken. Sannolikt kommer redan vidtagna stabiliseringsåtgärder att bibehållas. Man måste även räkna med, att det i allt fler länder kan bli nödvändigt med en förstärkt åtstramningspolitik.

Det allvarligaste hotet mot en fortsatt högkonjunktur tycks således utgöras av en skärpning av den ekonomiska politiken. De eventuella ytterligare åtgärder som kan komma i fråga förefaller dock knappast behöva bli av den omfattning att den nuvarande högkonjunkturen helt vänds. Utsikterna för en fortsatt relativt hög aktivitet även 1965 framstår således som gynnsamma. Att en viss risk för konjunkturbakslag föreligger kan dock inte helt förnekas.

**Fortsatt
restriktiv
ekonomisk
politik**

Det ekonomiska läget i Sverige

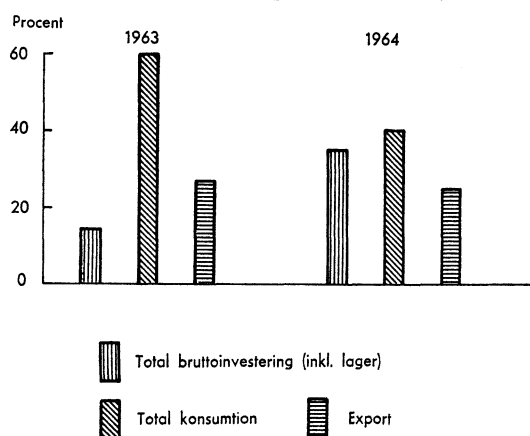
ALLMÄN EFTERFRÅGEUTVECKLING

Den svenska ekonomin uppvisade under förra året en snabbare produktionsökning än 1963. Bruttonationalprodukten i fasta priser beräknas ha stigit med nästan 6 procent (över 6 procent enligt OECD:s definitioner). Detta innebär att den svenska ökningen t.o.m. var något större än det västeuropeiska genomsnittet och den näst största under de senaste tio åren. Expansionen stimulerades av både den inhemska och utländska efterfrågan.

Hemmamarknadens bidrag till den ökade framstegstakten hänförde sig dock endast till investeringsefterfrågan. Investeringarna steg snabbare än under 1963 och uppvisade en tillväxttakt, som överträffade nationalproduktens. I motsats till

Figur 3. Konsumtionens, bruttoinvesteringarnas och exportens andel av den volymmässiga efterfrågeökningen 1963 och 1964

(Preliminära uppgifter för 1964)

Källa: Statistiska centralbyrån

1963 uppnådde konsumtionen däremot inte samma ökningstakt som nationalprodukten. Den lägre konsumtionsökningstakten får ses som följden av att en viss förskjutning av de disponibla inkomsternas fördelning till hushållens nackdel ägde rum.

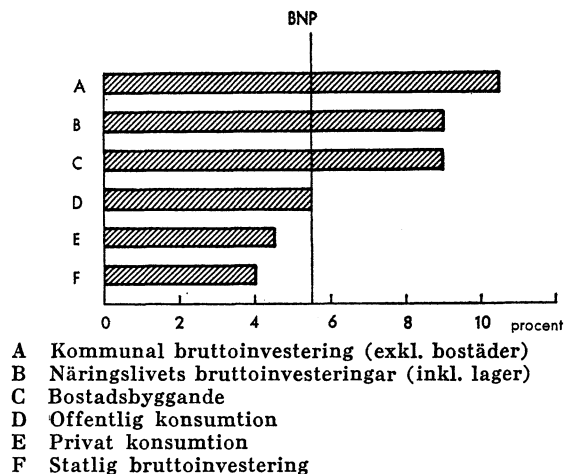
Denna utveckling ledde till en jämnare fördelning av efterfrågeökningen på olika näringsgrenar och användningsområden. Medan konsumtionen svarade för ungefär 60 procent och investeringarna (inkl. lagerförändringen) endast för drygt 13 procent av den totala efterfrågeökningen 1963, var motsvarande fördelning 40 resp. 35 procent förra året (enligt preliminära uppgifter). (Se figur 3.)

EXPORTEFTERFRÅGAN

Förra årets goda världskonjunktur kunde avläsas i en fortsatt gynnsam svensk exportutveckling. Den totala varuexporten beräknas ha ökat med nästan 10 procent i volym, mot 8,4 procent 1963. Genom sin relativt stora andel av den totala efterfrågan framstod exporten därmed som en av de kraftigaste expansionsfaktorerna. Även internationellt sett framstår takten i den svenska exportstegringen som gynnsam, då den tycks ha fortsatt att vara något högre än världshandelns. Flertalet av de stora exportvarugrupperna bidrog till denna utveckling. Endast exporten av massa och fartyg var mindre expansiv än 1963; fartygsexporten uppvisade t.o.m. en absolut minskning. Järn och stål uppvisade den kraftigaste ökningen, uppskattad till ungefär 18 procent i volymen. Den starkaste ökningen jämfört med föregående år gällde emellertid malm och verkstadsprodukter med en beräknad volymökning på 15 resp. 12 procent, mot endast 3,4 resp. 0,9 procent 1963.

**Gynnsam
export-
utveckling**

Figur 4. Olika efterfrågekomponenters samt bruttonationalproduktens procentuella förändringar 1963—64
(Volymförändringar)

Källor: Statistiska centralbyrån och Preliminär nationalbudget för år 1965

INVESTERINGSVERKSAMHETEN

Bruttoinvesteringarna (inkl. lageruppsygnad) beräknas totalt ha ökat med nära 9 procent under 1964, mot 2,5 procent 1963. Detta innebar ett väsentligt efterfrågetillskott, och som tidigare nämnts framstod investeringsverksamheten som en av de starkast pådrivande faktorerna bakom nationalproduktens ökning.

Både bostadsbyggandet och de offentliga investeringarna steg snabbare än 1963. Bostadsinvesteringarna beräknas ha ökat med ca 9 procent, mot 8 procent 1963. Investeringsutvecklingen inom denna sektor anslöt sig därmed till den tidigare under 1960-talet rådande öknings-trenden, varigenom det prioriterade bostadsbyggandet erhållit en stadigt växande andel av den totala investeringsvolymen. Under de tre första kvartalen 1964 färdigställdes närmare 60 000 lä-

Stort bostadsbyggande

genheter, vilket med ca 5 000 överstiger antalet under motsvarande period 1963. Antalet påbörjade lägenheter under dessa perioder uppgick till nästan 64 000 resp. drygt 50 000. De offentliga investeringarnas ökningstakt väntas också ha stigit med ungefär en procentenhet, från 6 till 7 procent. Det accelererande inslaget inom denna sektor hänförde sig till de statliga investeringarna — främst på maskinsidan — vilka ökade med ca 4 procent, mot endast 0,5 procent 1963. Den kommunala investeringsexpansionen tycks däremot ha dämpats något men var fortfarande betydande. Som framgår av figur 4 utgjorde de kommunala bruttoinvesteringarna (exkl. hostäder) ett mycket expansivt efterfrågeinslag med en volymökning på drygt 10 procent.

Ökningen i investeringarnas tillväxttakt härörde dock främst från näringslivets investeringar i fasta anläggningar och lager. Det mest markanta inslaget utgjordes av lagerinvesteringarnas omsvängning från en nedgång 1963 till en uppgång förra året. Enbart denna post svarade för drygt 28 procent av den totala investeringsökningen och för nästan 10 procent av den totala efterfrågans tillväxt. Den ökade takten för näringslivets fasta investeringar berörde dock inte industrin utan gällde andra områden, främst handeln och handelsflottan.

Enligt statistiska centralbyråns investeringsenkät i november, korrigerad för erfarenhetsmässiga avvikelser, beräknas industriinvesteringarna i fasta priser ha sjunkit med drygt 1 procent 1964. Nedgången hänförde sig helt till byggnads- och anläggningsinvesteringarna, medan maskininvesteringarna uppvisade ökning.

Ovanstående uppgifter tyder på att stagnationsperioden för industrins investeringar förlängts med ytterligare ett år och därmed omfattar pe-

**Stagnerande
industriinvesteringar**

rioden 1961—64. Den tidigare tendensen till en förskjutning av investeringsverksamheten från byggnads- till maskinsidan tycks också ha hållit i sig.

KONSUMTIONEN

Trots en snabbare tillväxt av hushållens nominella inkomster ökade den privata konsumtionen procentuellt mindre 1964 än året innan. Detta berodde delvis på en viss ökning av prisstegrings-takten, från 3,0 till 3,3 procent. Främst orsakades dock denna utveckling av ökade inbetalningar från hushållen till det offentliga. Medan således de nominella inkomsterna steg med drygt 8 procent, stannade den disponibla inkomstens ökning vid ungefär 7,5 procent.

Då den genomsnittliga prisstegringen beräknas till 3,3 procent, kan den reala inkomstökningen sättas till ca 4 procent. Den privata konsumtionen steg något snabbare; uppskattningsvis 4,5 procent i fasta priser, mot drygt 5 procent 1963. Även den offentliga konsumtionens procentuella tillväxt avtog och totalt underskred konsumtionens ökningstakt nationalproduktens med ca 1 procent.

INDUSTRIPRODUKTIONEN

Den gynnsamma efterfrågeutvecklingen skapade förutsättningar för en betydande ökning av industriproduktionen. Enligt beräkningar av konjunkturinstitutet väntas produktionsvolymen ha stigit med 9 procent. Arbetskraftsinsatsen var i stort sett oförändrad, vilket antyder en ansevärd förbättring av produktiviteten. Som framgår av tabell 2 är industriproduktionens stora ökning huvudsakligen en följd av den gynnsamma utvecklingen för exportindustrierna.

Tabell 2. Industriproduktionens utveckling

(Procentuella volymförändringar från närmast föregående år; för 1964 och 1965 uppskattningar resp. prognoser.)

	1963	1964	1965
Järnmalmgruvor	5	12	5
Järn- och metallverk	7	15	6
Verkstadsindustri (exkl. varv) ..	3,5	8	8
Träindustri	7	11	6
Massaindustri	13,5	15	2
Pappers- och pappindustri	10	12	6
Livsmedelsindustri	1	3	3
Läder- och skoindustri	5	1	0
Textil- och sömnadsindustri ..	3	2	2
Övriga branscher (exkl. varv) ..	9	11	6
Totala industrin	5,5	9	6

Källa: Konjunkturinstitutet

Järnmalmsbrytningen gynnades av den goda stålkonjunkturen i Västeuropa och överträffade rekordnoteringen från 1961. Produktionen kunde trots detta inte hålla jämn takt med efterfrågan, varför en reducering av de tidigare stora malm-lagren ägde rum. Tillgången var dock god, och någon återhämtning av tidigare prissänkningar möjliggjordes inte. Även i år väntas produktionen bli hög. Till följd av den redan höga leverans-volymen torde dock ökningstakten mattas av betydligt. Detta antyds också av de under slutet av förra året ingångna leveranskontrakten för försäljning 1965. Jämfört med motsvarande uppgörelser 1963 innebar dessa endast en svag ökning till oförändrade priser.

**Rekordartad
produktion,
oförändrade
priser**

Järn- och stålindustrin hade den procentuellt största produktionsuppgången inom gruv- och metallsektorn. Bakom denna låg en under året stigande orderingång från både hemma- och exportmarknaden. Speciellt ökade englandsexporten, som under årets första åtta månader var dubbelt så stor som under motsvarande period

**Kraftig
produktions-
uppgång**

1963. Den goda efterfrågan verkade något höjande på prisnivån.

Inneliggande orderstock bedömdes som »lagom» av flertalet företag vid slutet av förra året. Produktionskapaciteten var dock i det närmaste fullt utnyttjad och något större kapacitetstillskott väntas icke. Det tycks därför bli tillverkningsmöjligheterna, som sätter gränsen för årets produktionsökning vilken av konjunkturinstitutet bedöms bli väsentligt lägre än 1964.

Orderingången till verkstadsindustrin (exkl. varv) var under 1964 mycket god beträffande såväl hemmamarknads- som exportorder. Produktionen steg i tilltagande takt. Under årets första del utgjorde utvecklingen inom de mekaniska verkstäderna och manufaktursektorn det mest expansiva inslaget, medan den elektrotekniska industrin bidrog med den största ökningen under senare delen av året. Inneliggande orderstock bedömdes av flertalet företag i december som »lagom» eller »förhållandevis stor», och fortsatt ökning av orderingången påräknades. Kapacitetsutrymmet ansågs som gott, varför det finns förutsättningar för en fortsatt gynnsam produktionsökning i år. Den under fjolåret uppåtriktade pristendensen väntas också hålla i sig.

Produktionen inom varvsindustrin ökade under 1964 något mer än närmast föregående år. Orderingången var dock förhållandevis liten, och orderstocken reducerades under fjolåret. Trots en betydande nykontraktering inom världens varvsindustri minskade de utländska beställningarna hos de svenska varven. Orderingången från hemmamarknaden ökade däremot något. Inneliggande orderstock torde dock täcka mer än två års produktion, varför kapaciteten kan antas förbli fullt utnyttjad under innevarande år. Överkapaciteten

**Stigande
orderingång**

**Minskad
orderstock**

inom den internationella varvsindustrin väntas fortsätta att liksom förra året verka nedpresande på priserna.

Skogsindustrisektorn hade överlag hög produktionsstillväxt och lyckades t.o.m. överträffa den redan 1963 betydande produktionsökningen. Såväl för massa- som pappersindustrin hänförde sig dock större delen av produktionsuppgången till årets tidigare del. Massa- och papperskonjunkturen kom under året in i ett skede med avtagande ökningstakt. — Konjunkturbarometern i december pekade mot oförändrad hög produktion för massaindustrin under slutet av fjolåret och fortsatt viss produktionsökning för papperssektorn. — Den avsaktande ökningstakten torde förklaras av både efterfråge- och produktionsförhållandena. Dels förefaller efterfrågeutvecklingen ha kommit in i ett lugnare skede — främst därför att den tidigare lageruppbyggnaden avstannat — dels har allt fler fabriker inom både massa- och pappersindustrin uppnått maximal produktionsnivå inom den förefintliga kapacitetsramen. Enligt uppgifterna i konjunkturbarometern tycks varken någon förändring i den rådande massa- och papperskonjunkturen eller några betydande kapacitetstillskott vara att vänta. Produktionsutvecklingen kan därför antas fortsätta följa det lugnare mönster, som utkristalliserades under 1964, innebärande förhållandevis ringa produktionsökningar för både massa- och pappersindustrin.

Under 1964 förbättrades prisläget något för pappersmassa och exportpriserna låg i genomsnitt något högre än under 1963. 1965 års priser kommer att ligga ytterligare något högre enligt de överenskommelser som träffades i höstas. Papperspriserna förändrades endast obetydligt; vad beträffar tidningspapper skedde inga pris-

**Avsaktande
expansion**

ändringar alls. Under 1965 räknar man med en höjning av prisnivån utom för tidningspapper.

Den expansiva utvecklingen för **träindustrin** höll i sig hela förra året. En kraftig produktionsökning inom sågverksindustrin berodde på såväl rekordartad export som ökad inhemsk efterfrågan från den övriga träindustrin. Den stora exporten berodde dock inte enbart på ökad konsumtion hos den växande västeuropeiska byggnadsverksamheten utan också på en kraftig lagerförstärkning. Lagercykeln kan antas ha nått sin topp — eventuellt påskyndad av den skärpta penningpolitiken i Västeuropa — varför exporten knappast kan öka under innevarande år. En viss produktionsökning kan ändå förutses tack vare en troligen ökad inhemsk efterfrågan. Expansionen väntas nämligen fortsätta inom den övriga träindustrin, fast i något lägre takt.

Försäljningspriserna steg kontinuerligt under fjolåret och exportpriserna var redan vid årets början uppe på den nivå, som de hade innan den senaste nedgången började 1961. Enligt konjunkturbarometern i december väntar man sig inom sågverksindustrin fortsatta prishöjningar i år.

**Stigande
priser**

DEN SAMHÄLLSEKONOMISKA BALANSEN

Den goda konjunkturen ställde stora anspråk på **arbetsmarknaden**. Efterfrågan på arbetskraft ökade, och antalet lediga platser var större än tidigare under 1960-talet; på vissa håll rådde en betydande brist på arbetskraft. Samtidigt låg emellertid arbetslösheten under större delen av året över 1963 års nivå. Kombinationen arbetskraftsbrist—arbetslöshet tyder på att det ökade efterfrågetrycket på arbetsmarknaden främst or-

sakades av en försämrad regional balans mellan efterfrågan och utbud.

Den fortsatta uppgången inom den ur arbetsmarknadssynpunkt konkurrenskraftiga byggnadsverksamheten ledde till en kraftig sysselsättningsökning inom denna sektor. Denna utveckling verkade uppdrivande på lönenivån och torde ha försvårat arbetskraftsrekryteringen för framför allt exportindustrierna. Dessa, med undantag för massa- och gruvindustrin, uppgav vid slutet av förra året brist på arbetskraft. Sysselsättningen inom byggnadsverksamheten beräknas ha legat i genomsnitt 3 procent högre än 1963. Liksom tidigare under 1960-talet var däremot sysselsättningen inom industrin i stort sett oförändrad, trots den ökande produktionen.

**Överhettad
byggnads-
konjunktur**

Tendenserna till övertryck på arbetsmarknaden ledde till en kraftig löneglidning. Av den till 8,5 procent beräknade ökningen av arbetskraftskostnaderna inom industrin uppskattas så mycket som 4,5 procentenheter direkt ha härrört från löneglidningen. De kraftigt stegrade lönekostnaderna slog igenom i de inhemska priserna och tycks ha utgjort den väsentligaste faktorn bakom prisuppgången under 1964.

Lönekostnaderna steg dock inte mer än i flertalet övriga västeuropeiska länder. Sverige behöll sin andel av världsexporten, och näringslivet tycks således ha kunnat upprätthålla sin internationella konkurrensförmåga. Exporten tillväxte i stort sett parallellt med importen, och utrikesbalansen utsattes inte för några allvarliga rubbningar.

Varuexporten steg med 2 438 miljoner kronor (14,7 procent) till 19 006 miljoner, och importen ökade med 2 391 miljoner (13,6 procent) till 19 943 miljoner. Denna förbättring av handelsbalansen på nästan 50 miljoner torde inte slå

**Balanserad
utrikeshandel**

igenom i bytesbalansen, eftersom tjänstenettot bedöms ha minskat ungefär lika mycket.

**Större
valutareseerv**

Trots detta steg valutareserven med drygt 1 miljard kronor. Detta berodde till största delen på en gynnsam förändring av »förskjutningsposten», troligen främst föranledd av kortfristiga kapitalrörelser. Den jämförelsevis strama kreditmarknaden torde nämligen ha medfört en ökning av handelskrediterna till de svenska importörerna.

**Skärpt
ekonomisk
politik**

Den under året successivt skärpta ekonomiska politiken föranleddes i huvudsak av två förhållanden. Dels lönestegringstendenserna, som utgjorde ett potentiellt hot mot exportindustrin och en stimulans för den privata konsumtionen av både inhemska och utländska varor, dels den kraftiga investeringsökningen, främst föranledd av omslaget från lageravveckling till lageruppbyggnad. Upprätthållandet av en balanserad utveckling krävde, med de möjligheter till produktionsökning som förelåg, en viss begränsning av den inhemska efterfrågan. Med rådande ekonomisk-politiska målsättningar — bibehållande av expansionstakten för de offentliga utgifterna och bostadsbyggandet — riktade sig denna begränsning främst mot näringslivet och hushållen.

**Minskade
krediter**

Den mest markerade åtstramningen skedde via penningpolitiken. Diskontot höjdes i två etapper, och straffräntan återinfördes. Ökningen i kreditgivningen på den reguljära kreditmarknaden gick ned från 1,5 miljarder 1963 till endast ca 200 miljoner 1964. Detta begränsade främst kreditgivningen till näringslivet, vilken minskade med drygt 500 miljoner kronor jämfört med 1963. Kreditgivningen till bostadsbyggandet och kommunerna växte däremot med 500 resp. 200 miljoner kronor. Statens upplåning var ungefär oförändrad, vilket också verkade i dämpande riktning.

UTVECKLINGEN 1965

Nedanstående tabell redovisar de bedömningar av den närmaste utvecklingen, som gjorts i den preliminära nationalbudgeten. Enligt dessa antas förra årets snabba produktionsökning inte kunna upprepas främst till följd av två faktorer: det under förra året uppkomna allt knappare resursutrymmet, både vad beträffar arbetskraft och tillverkningskapacitet, samt den väntade avmattningen av världskonjunkturen, ehuru fortfarande expansiv.

Tabell 3. Efterfrågans och nationalproduktens förändring 1964 och 1965

(Procentuella volymförändringar från närmast föregående år.)

	1964 (prel.)	1965 (prognos)
Näringslivets bruttoinvesteringar (inkl. lager).....	9	8
Industrins fasta bruttoinvesteringar	-1	6,5
Statlig bruttoinvestering (exkl. bostäder)	4	3,5
Kommunal bruttoinvestering (exkl. bostäder)	10,5	11
Bostadsbyggande	9	1 à 2
Privat konsumtion	4,5	2,5
Offentlig konsumtion	5,5	7
Varuexport	9,5	6,5
Bruttonationalprodukt	5,5	4,5

Källa: Preliminär nationalbudget för år 1965

Det mest intressanta inslaget på efterfrågesidan är det förväntade omslaget för industrins fasta investeringar. Dessa har legat på ungefär oförändrad nivå ända sedan den kraftiga investeringsökningen åren 1958—61. Eftersom avkastningen av denna nu måste vara avtagande och med tanke på den rådande bristen på arbetskraft, synes också en ny investeringsuppgång vara trolig. Genom det höjda kapacitetsutnyttjandet och den

**Ökade
industri-
investeringar**

därav förbättrade lönsamheten under 1964 förefaller också industrin ha goda möjligheter att realisera en återhämtning av investeringarna. Lagerinvesteringarna väntas fortsätta stiga, och näringslivets totala realkapitalbildning beräknas öka med 8 procent.

Detta måste med den antagna möjliga produktionstillväxten kräva reducering av ökningstakten inom andra efterfrågesektorer. En dämpning bedöms främst komma att ske vad beträffar bostadsbyggandet och den privata konsumtionen. Garantiramen för igångsättning av bostadsbyggande beräknas bara tillåta en produktionsökning på ett par procent. Den tidigare ökningstrenden för bostadsinvesteringarna skulle härmed bringas att upphöra. Den totala lönesumman väntas stiga ungefär lika mycket och prisstegringarna (exkl. den indirekta skatthöjningen) antas endast bli något större än förra året. Genom ökade nettoinbetalningar till det offentliga och den föreslagna höjningen av den indirekta beskattningen från 1 juli antas dock de disponibla inkomsterna reallt endast öka med ca 2 procent. Ökningen av den privata konsumtionen väntas därför inte uppgå till mer än 2,5 procent.

Även exporten kommer troligen att uppvisa en lägre ökningstakt. Detta antas delvis bero på vikande efterfrågan i jämförelse med den under första delen av förra året rådande extremt höga efterfrågan på många av exportvarorna. Den främsta orsaken till förväntan om en lägre expansionstakt torde dock vara det knappa resursutrymmet.

Enligt de redovisade bedömningarna förväntas således den svenska expansionen fortsätta även innevarande år, men i ett något dämpat tempo. Dessa bedömningar förutsätter en fortsatt gynnsam världskonjunktur. Recessionstendenser hos

denna, som eventuellt skulle kunna uppstå till följd av förstärkta restriktiva ekonomisk-politiska åtgärder, torde direkt inverka på den svenska ekonomin och omöjliggöra uppnåendet av den förutspådda expansionen.